

Nr 2 2011
Årgång 28

MUSEETIDNINGEN

Medlemsblad för Råå Museiförening

I detta nummer:

- * Glada dagar på museet
- * Öfvra Lägets Långa Gata
- * Så va' de' förr
- * Den välsignade sillen

Ordförande har ordet

Irma och Gunnar Nilsson vid fartygsmodellen IRMA.

Sommaren 2011 ligger bakom oss. En i många avseenden lyckad museisommar. Vädret med uppfriskande regnbyar och rejäl vind har åtminstone delvis uppmuntrat till museibesök.

Museet genomgick en renovering under våren på grund av fuktproblem i kontorsgolvet. Där det gamla kontoret funnits, blev nu nytt hemvist för våra modeller. Eftersom vi i samband med säsongsöppningen fick en fantastisk stor och fin modell av galeasen Irma, var det möjligt att anpassa utrymmet i nya modellrummet, så att modellen kommer väl till sin rätt. Kontoret flyttades till det tidigare modellrummet och genom detta fick vi en väl fungerande enhet kontor - reception. Tänk att något så negativt som en flytt på grund av fukt kan i slutänden bli så bra.

Säsongens utställning och därtill hörande aktiviteter hade rubriken KJELLsortering i en maritim samling. Kjell Hansson har byggt upp utställningen runt sin samling för att visa på den bredd och det djup som samlingen har. Detta var ett första led i att visa

en del av den gåva som Kjell vill skänka till Råå museiförening. Många nyfikna har fått träffa Kjell och ställa frågor och se Kjells fantastiska kombination av kunskap och fingerfärdighet.

Kjell Hanssons samling kräver stor yta. Redan idag har museet problem att hantera de föremål som finns på museet på ett bra sätt. Möjligheten att ta emot nya föremål är ytterst begränsad. Det saknas exempelvis plats för arkivering av de gamla skeppsdagböckerna, som har en så spännande historia att berätta, och därför förbereds för en tillfällig flytt av gamla dokument till Folkrorelsearkivet. Förrådsutrymme i anslutning till museet står högt upp på önskelistan. Styrelsen hoppas under hösten komma vidare i diskussionerna med staden, om hur museet kan utvidgas och ta på sig ett större uppdrag.

Råå museum har hitintills till allra största del drivits av ideella krafter. Under den gångna säsongen har de ideella krafterna i receptionen fått en rejäl förstärkning. Sedan 1 maj finns två medarbetare anställda på museet, och under nio sommarveckor har vi dessutom haft förmånen att ta del av stadens satsning på sommarjobb för ungdomar. Dessa duktiga och serviceinriktade ungdomar har hjälpt till med vaktandet, städlat såväl ute som inne och inte minst haft museets miniloppis öppen varje dag som vädret tillät. Våra anställda Christine och Anita har förutom administration och föremålsregistrering båda arbetat med vaktandet och tagit väl hand om våra ungdomar. Genom att vi haft anställd personal på plats har vi kunnat öppna tidigare på dagarna och även släppa in spontanbesökare på icke-öppetid.

Förra sommaren var seglarfesten en höjdpunkt. Många besökare, stor försäljning och många intressanta aktiviteter på museet. Första försöket - stor succé. Vissa trodde att det berodde på att vi hade tur med vädret. Ni minns hur det regnade. I så

fall hade vi det i år också. Inget regn. Denna gång blev resultatet ännu bättre. Jag vet inte riktigt hur man ska mäta. Ett sätt är att mäta i pengar. Ett annat i nöjda besökare. För mig är båda dessa sätt utmärkta, men den bestående känslan, och det som fortfarande gör mig varm om hjärtat, är denna totala uppslutning av medarbetare. Tänk så många vi var och så lätt och fort det gick.

Råå museum för fiske och sjöfart ligger omgärdat av fiskebodnar, stötteräckor, fd lotsplats, pir och hamn. Tillsammans utgör dessa en miljö som ska hjälpa oss att minnas att Råå en gång var Sveriges största fiskeläge och en betydande "skutehamn". Museet ska vara den plats där dessa näringar belyses på olika sätt och med en yttre maritim miljö som sätter museet i sitt sammanhang. För att göra detta på ett bra sätt behöver museet utvidgas. Vi är många som på olika sätt har Råås näringar under skinnet och i hjärtat. Låt oss ta vara på det som förenar oss och tillsammans planera för framtiden.

Marianne Wittgren

Christine och Amanda i städtagen.

Glada dagar på museet

Under det gångna verksamhetsåret har aktiviteterna avlöst varandra på museets och vi har kunnat glädja oss åt många "Fulla hus". Många av de mest populära "eventen" kommer vi att upprepa under kommande säsong och givetvis kommer också nya till.

Ett välbesökt arrangemang var Öppet Hus under Julskyltningssöndagen 2010.

Det upprepar vi nu i november! Den 20 november är det dags för julskyltning på Råå och då öppnat vi upp för alla som vill komma in i ett julpyntat museum. Fritt inträde för alla, inte bara för medlemmar. Vi har öppet mellan kl 13.00 och 18.00.

Program för 20 november

Vi öppnar upp för **gammeldags julmarknad** i ett julpyntat museum.

Försäljning av gammalt och nytt som hör julen till.

Vi visar bilder på temat **Tomtetåg och julskyltning på Rååvägen**. Du som har bilder av tidigare års tomtetåg och julak-

tiviteter på Råå, hör gärna av dig i god tid till oss. Många tycker om att återuppleva roliga minnen. Vi ställer ut!

Tomtens fiskedamm

Farmors julklappshörna

Julkrubbor, såväl moderna som gamla traditionella, lokala och internationella.

Vi erbjuder glögg och pepparkaka, kaffe och lussekatt

Vi glädjer dig med julsånger

Kunskapstest: Vet du hur man finansierade den första julgranen som julprydde Rååvägen? Kom till museet så får du veta!

Första söndagen i september var det dags att visa sjömansarbeten, allt från nyckelringar, bälten, ljusstakar, underlägg och till dörrmattor. Här visar Kjell upp en liten väldigt fint gjord vepa som hans far tillverkade under sin tid till sjöss.

KJELL-sortering har varit sommarsäsongens intressanta utställning. Ett urval från Kjell Hanssons Maritima museum och glatt och stimulerat många besökare. Kjell har själv deltagit i många arrangemang och livfullt berättat om sin omfattande samling, hopbringad under många år. Olika evenemang har knutits till utställningen.

Guidade vandringar var ett populärt och återkommande inslag som vi har ambitionen att fortsätta med under kommande säsong. En stor grupp mötte upp utanför museet för att under Nils Pahlssons kunniga och energiska ledning vandra över bron till Djävulsön och njuta av alla sanna, och mindre sanna, berättelser från förr.

Nedre Läget är alltid ett populärt vandringsområde, i somras utvidgades guidningen så att även Skepparegatan blev mera känd för såväl gamla som nyinflyttade Rååbor.

Långgatan står på tur inför kommande säsong. Den är "lång" så här finns massor

att berätta om. Det är lika bra att redan nu börja träningen för den vandringen.

Vallen kommer förstås i fokus nästa år. Då är det 300 år sedan Karl XII gav order om att Råå skulle försvaras mot inkräktare. I vårens nummer av Museitidningen ska vi berätta mera, och givetvis ska vi inbjuda till sköna vandringar hela vägen från Knähaken till Vallännen nere vid museet. Eller tvärt om.

Guidning och skrönor på Museet är populär underhållning. Aktiva söndagar gillar de flesta och det är ju inte alltid sol och bad lockar. Skrönor på Läget drog Nils Pahlsson för en entusiastisk publik en glad augustisöndag, liknande mindre krävande arrangemang hoppas vi kunna inbjuda flera gånger kommande säsong.

Kaffe och kaka – serveringen är alltid populär. Gerd, Lena, Karin, Inger och andra entusiaster i jobbargänget kokar kaffe och bullar upp i samband med större evenemang. Det har du väl inte missat?

Öfvra Lägets Långa Gata

”Lyktetännaren” Olsson, Kungen av Råå, sjökapten Karstrup, ”förfoterskan” Nelly Björk, marinmålaren L.P. Sjöström, fiskaren ”Rige Nils”... alla är välkända Rååbor, som under någon period av 18- eller 1900-talen bott vid Öfvra Lägets huvudgata.

Vi har tidigare vandrat i gator på Nedre Läget, på Skeppargatan, Kaptensgatan och Matrosgatan och i våras på ”Djävulsön”. Nu är det dags för Långgatan.

Vi börjar – inte från början – men drygt tvåhundra år bakåt i tiden, från tidigt 1800-tal. Det var då efter sekelskiftet, som man kunde tala om Råå Fiskeläge som ett växande samhälle. Under 1700-talet hade en viss etablering av åretrunt-bosättning påbörjats men med Ryssbranden 1788 utplånades tre fjärdedelar av de hus som fanns, nio av fyrtyoan återstod.

Mest uppmärksamhet ska vi ägna åt dem som bodde inom området från mitten av 1800-talet och drygt hundra år framåt. Människor som flera Rååbor fortfarande minns eller har hört berättas om av sina föräldrar och andra äldre personer.

Denna gång har jag haft ovanligt många informatörer till min hjälp – ibland råder något delade meningar om vem som bodde

var, så om ni, som läser detta, ”vet bättre” tveka inte att höra av er! Såväl sanna historier som fantastiska släktskrönor är lika välkomna!

”Koncentration på kaptenshusen och havets folk”, rekommenderade museets ledningsgrupp när Långgatan kom på tal. Bra idé! Om det inte varit för ”lyktetännaren”, ”förfoterskan”, ”Mr Blackly” och andra färgstarka profiler som inte får tappas bort. Välkomna till Långgatan.

Kronans och böndernas mark

Råå Fiskeläge byggdes upp från 1700-talets mitt, dels på kronomark, där bosättning under dansktiden inte varit tillåten, dels på utmarkerna till Raus socken och då främst Pålstorps och Raus byar.

När vi talar om "fäladsmark" eller utmark då är det i huvudsak norra delen av gamla Råå det gäller.

Råå Fiskeläge fick sitt markområde avgränsat och uppdelat 1779 – 1787, alltså innan Ryssbranden, och då omgavs man helt av böndernas fäladsmarker. Även malen, eller strandängarna, väster om Vallen ville bönderna räkna som sin mark, som en allmänning visserligen men avsedd endast för bönder inom Raus socken.

Läs mera i Bevarandeprogram för Råå. Häftet finns på Råå bibliotek, men kan också laddas ner på nätet. På kartan från år 1800 syns tydligt var gränserna drogs. Den norra gränsen för Övre läget gick norr om andra bastionen, alltså söder om dagens Styrmanngata. De vita fläckarna är sklyckor, betes- eller odlingsmark.

Konflikterna med främst Raus Byemän

och Råboerna skulle hamna i häradsrätten många gånger under årens lopp. Man trätte om rätten till betet, där Rååborna beskylldes för att skära ljung och den låga buskvegetationen på fäladerna för att få foder till sina djur. Läs gärna Bengt Perssons artikel Människorna och gränserna på Råå, Museitidningen nr 2/2002.

De möttes ständigt i rätten

Luggade häradsrätt var strängt sysselsatt med tvister mellan hemmansägarna i Pålstorps by och fiskarna på Råå. Det var inte bara stämningar för att förbjuda Rååborna att skära ljung och hämta "kratt" eller riva ner "gärsgårdar" för att få sten. Upprepade tvister gällde rätten att sätta upp stöteräckor för att torka garn nere på malen, väster om Vallen!

Så sent som 1890, året efter att plankartan för Råå municipalsamhälle fastställdes, stämde än en gång fiskaren Lars Larsson på Pålstorp nr 3 (nuvarande Coyetsgatan 1) inför häradsrätten. Första gången var 1847. 1890 förde han talan för flera yrkesbröder på Övre läget, bland de namngivna fanns Johannes Christiansson "å nr 4 Pålstorp" (Långgatan 10), ett välkänt Råå-namn. Deras främste trätobroder var Anders Nilsson som företrädde Pålstorps byamän.

Frågan var, bland andra, hade löjtnanten, baron Coyet, som styckat av och sålt tomt-

"Charta öfver Delningen Uppå Gatu och Tomtejorden till RÅ FISKELÄGE" av Carl J. Björkegren, december 1800.

mark till Larsson och andra fiskare, även inbegripit att de som ägare av hans före detta mark ägde rätt att utnyttja allmänningen? Självklart, hävdade fiskarna, som köpt marken benämnd nr 3 respektive nr 4 Pålstorp. Bönderna hade ju fortfarande tillgång till strandmal, strandsand och tång, fiskare behövde bara plats för att torka sina garn.

Någonstans på vägen löste sig konflikterna och ännu in på 1950-talet hade de som bodde i de gamla trätokvarteren där fiskarbefolkningen dominerat, rätt till sina stöttor. De som inte hade garn att torka hängde sin tvätt där.

Vad har nu detta med Långgatan att göra? Jo, det var den växande fiskarbefolkningen på Lägena och uppåt Tunnsbyn som ständigt fick kämpa för att vidga sina gränser. Det var ur den fiskarbefolkningen som många välkända sjöfarare hämtades, och det var med denna "klassklättring" som så småningom Långgatan med sin blandning av "Kaptenshus" och låga "fiskarestugor" blev den attraktiva miljön den är idag.

Gångstig blir stensatt gata

Området, som vi ska vandra i denna gång, sträcker sig från Batteritorget i söder till dagens Styrmansgatan i norr och vi ska "titta in" i bebyggelsen på båda sidor om Långgatan. På kartan från år 1800 är gatan utmärkt som en slingrande gångstig mellan öppna ytor med ett fåtal markerade hus. När vi talar om "husen vid Långgatan" ingår de hus som ligger en bit in i området mot Kustgatan. På kartan över delningen av gatu- och tomtmark syns ett fåtal byggnader markerade, endast två är förlagda i gatulinjen. Här syns också de stora vitmarkerade "lyckorna".

Flera hushåll kombinerade ett litet jordbruk med fiske, man behövde båda verksamheterna för att klara sig. På lyckan

mellan Matrosгатan 5 och Långgatan fanns t ex en rejäl ladugård och odlingsmark. Ursprungshuset var byggt 1819 och här var lantbruk till sent 1800-tal då husen nr 18 och 20 byggdes. – "De va en väldigt stor tomt förr, för då hörde hit osså hela stycket bakom huset ända till Långgatan, där hade di lo å sånt". Så berättade Alfrida Hansson, dotter till en av "de stora kaptenerna" Karl P Hansson, då hon 1944 intervjuades av Nordiska Museet.

1847 hade en överenskommelse träffats mellan husägare och kommun där beslut tagits om stensättning av vissa gator. Ansvaret fördelades bland husägarna, och Långgatan tillhörde de gator som utpekats som "viktiga". Det var inte minst i samband med denna stensättning som Rååborna anklagades för att plocka sten från böndernas "gårsgårdar". Det var ju kullerstensgator som anlades och strandstenen räckte inte.

Lübecksgatan är ett sent påfund. Inte förrän Vallen raserats för att ge plats åt Decauvillen och mäktiga herrar ville ha förbindelse från Raus ner till stranden, fick hus och odlingslotter lämna plats för Nygatan/Järnvägsgatan. 1910 var gatans sträckning till Vallgatan färdig. Fram till dess hade såväl potatis som kål och rovor odlats på området. När Nygatan anlades, namnet Lübecksgatan kom först efter inkorporeringen med Helsingborg, revs tre mindre hus, och Corner House fick avhugget hörn.

Vi startar hos Nelly Björk

Vi startar i södra delen av Långgatan, den som börjar vid Batteritorget och går upp mot Missionsgatan. Här finns hus som har sitt ursprung i sent 1700-tal. Tyvärr kan vi inte stanna till vid alla utan väljer dem vars bosättare lämnat mer eller mindre sanna historier till eftervärden. Tänk på att vi rör oss under en lång tidsperiod.

Nelly Björk utanför sitt hus och hem, Långgatan 3. Originaldörren finns kvar än idag!

Ibland kan historierna närma sig skrönanas värld, ibland är de nästan helt sanna.

Det blir stopp redan vid det första huset, nr 3. Huset är byggt på 1840-talet av Sven Björk, men den som främst förknippas med huset i "modern" tid är Nelly Björk. Dotter till en sjökaptan och syster till tre, Martin Björk, med Padosa, (Muttidn 2/2009), Oskar kaptan på Råwalls Nordia och Albert, kaptan men mera känd som missionsbokhandlare. Många minns Nelly! Hon blev under 1920-1940-talen välkänd näringsidkare med tyger, stickat och garner som specialitet. Nelly var också, som sin bror Albert, engagerad i Betel församlingen.

Både Kerstin Jönsson och Iris Pråme växte upp i grannskapet och minns "tant Nelly" och hennes innehållsrika lilla lokal. Iris berättar med glädje om hur hon skickas till Nelly Björk för att "niga artigt och fråga om tant Nelly skulle kunna förfota fars strumpor". Det var bråttom, far Persson var inkallad under beredskapsåren

och tålösa strumpor i kängor var ju inte så lyckat. Visst är "förfota" ett underbart ord!

Mitt emot Nellys hus byggdes gatan sydligaste kaptenshus. Här har familjen Backe, en av alla sjöanknutna familjer längs vår gata, bott sedan huset byggdes.

Damen med det lustiga namnet

Husen norr om Nelly Björks har samtliga sitt ursprung kring 1840. Nummer sju har en speciell historia. Under 1850 och 60-talen utnyttjades norra delen av huset för skolundervisning, har Curt Persson berättat. Råå skola, Helsingborgs äldsta, byggdes 1825 väster om Vallen, men den brandhärjades i mitten av 1850-talet och det kan ha varit anledningen till bruket av nr 7. Eller helt enkelt av antalet barn i skolåldern ökade och så förstås att allmänna skolstadgan kom 1842.

Det finns en mera tidsnära historia, en historia med skeppsanknytning. Johan Olsson, uppvuxen vid Skepparegatan, stannar till när han tillsammans med Iris

Pråme och jag spanar in oss på husen. – ”Här bodde Tegnéra Nilon, hon hade något med husmorsföreningen att göra!”

Det där lät lite lustigt, men förklaringen hittar jag i Curt Perssons artikelsamling. Skepparen Lars Johan Persson, en av traktören Petter Perssons söner, var skeppare på råsegelskonerten ”Esaias Tegnér”, hon som byggdes på stranden vid Villa Sjösäker. På en resa var skepparens hustru med (ca 1880) och hon nedkom med en dotter ombord på båten. Alltså döptes dottern till Elida, Tegnéra, Matilda, och kallades Tegnéra.

Innan vi flyttar över till andra sidan gatan noterar vi nr 11. Här bodde också en familj med anknytning till sjöfarten trots att de höll sig på landbacken. Petrus Backe och sönerna John och Karl-Erik var alla tullare.

Lyktetännaren Jöns Petter Olsson

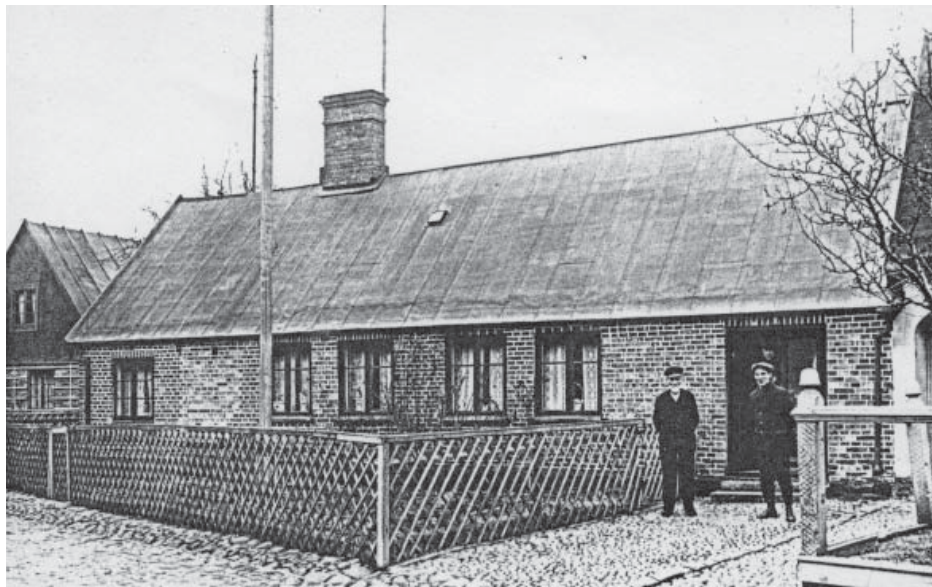
Långgatan 8! Ett hus med lång och dramatisk historia. ”Vi kallade alltid huset Lyktetännarens” berättar Johan. ”Hans

son Åke stammade, tror jag, men sjunga kunde han. Han var med i Helsingborgsrevyn Vårluft”.

Det ska visa sig att det finns en lång historia som börjar mer än två sekler före Åke och hans sång. Här har vi ett hus vars grund gör det till ett av Råås absolut äldsta. Och det var inte fadern utan farfadern som var den siste lykttändaren på Råå!

Huset har en historia som sträcker sig från slutet av 1600-talet, efter den trohetsförsäkran som gavs till Karl XI 1677. Råå nr 15 var beteckningen på ett stort markområde, idag ungefär från Rååvägen och ned mot Långgatan och Matrosgatan. Här byggdes nr 8 och 1771, då Per Nilsson överlät huset på Nils Olsson från Köpinge, medföljde det äldsta kända huspapperet knutet till ett Rååhus. 1788 drabbades Råå av Ryssbranden, dokumentet räddades ur huset, som blev skadat men inte nedbränt.

Huset återuppbyggdes, det vackra gamla teglet syns idag på gaveln mot Missionsgatan och på långsidan mot Missionshuset, och överläts till nästa generation.

Fiskaren och lykttändaren Jöns Petter Olsson t.v. Långgatan 8.

Bild från Långgatan mot Missionsgatan.

De tre sönerna Nilsson; Ola, Christian och Anders drucknade vid fiske 1807 och då blev det bråk om arvet. Råå nr 15 blev uppdelat inom släkten i 8 delar och bildade ett rent släktkvarter.

1880 var det fiskaren och Råås siste lykttändare Jöns Petter Olsson som blev ägare till nr 8. Hans son Oskar, som felaktigt kallades lykttändaren, bodde här med familj, dottern Sonja och sångaren Åke, minns mina vandringskamrater.

Så sent som 1983 lämnade huset släkten efter mer än 200 år. Näste ägare stötte på en rejäl överraskning när huset skulle restaureras. Under befintligt golv fanns inte bara de förväntade förkolnade resterna av trävirke sedan branden, utan också föremål som tydde på en bosättning från järnåldern! Tala om historiens vingslag!

Nummer 10 och 12

Långgatan 10 ligger med gaveln ut mot gatan, husets långsida ligger idag ut mot

Missionsgatan, men den gatan fanns inte när huset byggdes. Huset finns med på Carl J Björkegrens karta för Råå Fiskeläge år 1800, den visar att det fanns en gångstig från "Långgatan" ned över Vallen, men stigen fortsatte inte österut.

Jag tar hjälp av information från Råås två välkända släktforskare Elsa Olsson och Curt Persson. Här är de överens, det blir värre när vi kommer till nr 12.

Huset nr 10 har sitt ursprung från tidigt 1800-tal, och det är i likhet med nr 8 och nr 12 byggt inom gamla Råå nr 15, det stora området som delades på åtta arvtagare. Det var här som den olyckliga unga kvinnan Johanna Nilsdotter dog i förskräckliga plågor efter att hon svårt brännskadats i samband med spritsmuggling. Ni har säkert läst historien om hur hon försökte undkomma en förföljande tullbetjänt och gömde sig i "Källsas värmestua", drog sig mot den stora ugnen och tanklöst skar sönder blärorna hon hade

fästa under kjorteln så att spriten spred sig till hennes kläder. Elden flammade snabbt upp, någon lyckades släcka den och den svårt skadade Johanna fördes tillbaka till sitt föräldrahem.

Så var det då nr 12. Här har Elsa och Curt avvikande uppgifter. Bland annat förlägger Elsa merparten av historien kring nr 8 till nr 12. Alltså avstår vi från att utreda husets tidiga öde. Men under en period i mitten av 1800-talet ska här ha bedrivits "litta handel" med bland annat tobak.

Mina "hjälpare" Johan, Iris och Kerstin är för unga för att kunna vittna om vilken historia som stämmer. "Nej, när vi var unga var det Sten Rasmussons som bodde här", slår Johan Olsson fast. Där får han medhåll.

Från mangelbod till skräddare

Nu är vi framme vid skiljet mellan Långgatan och Matrosgatan och sneddar över till gatans västra sida. Vi får skynda på stegen, vi har mycket kvar, men lite uppmärksamhet måste fru Jacobssons mangelbod få. Långgatan nr 15: s äldsta del

är från tidigt 1800-tal medan andra delar har tillkommit i etapper, senast det lilla gårdshuset mot Missionsgatan, vilket byggdes 1906. Huset har fram till 1950 tillhört olika generationer av familjen Jacob Larsson / Jacob Jacobsson.

Jacob Jacobsson hade ett litet rökeri och mangelbod i gårdshuset – undrar hur den tvätten luktade? Hans änka fortsatte med mangelboden och en liten speceriaffär. Hennes förrättning minns fortfarande de som växte upp i området på 1930- och 40-talen.

Nästa hus på vår väg norrut är åter ett hus med ursprung från 1700-talet. Här bodde "Petter Jens töser", de fisksäljande systrarna Anna och Ida. Sent 1800-tal och ett par decennier in på 1900-talet var de flitiga månglerskor i Helsingborg, Anna på Tågaborg och Ida på Högaborg.

Sjökapten Josef Winther och hans granna töser, jo dom minns man ju! Åtminstone Johan Olsson! De bodde i nr 19, huset som byggts på 1860-talet och som en gång kallades "Winblads" (ättlingar till krögaren på Rååvägen). Josef Win-

Långgatan 14 omkring 1916. Augusta Jonasson i dörren.

ther hade ärvt huset efter sin far ”resepredikanten” Nils Jönsson, som under senare delen av sitt liv var fast engagerad inom Betel. Mest känd för eftervärlden blev nog den goda predikanten efter sin död 1937, då han var den siste som transporterades till kyrkogården i den pampiga likvagn, som de flesta Rååbor var delägare i.

Skräddaren då? Självklart skräddaremäster Widtfeldt! Husets ursprung är från 1870-talet, men det är ombyggt för att rymma såväl skrädderi som två familjer och deras barn, son och dotter och barnbarn. Under en tid, innan skräddare Widtfeldt flyttade hit, fanns det en diverseaffär även i det huset. Flera små affärer fanns vid Långgatan under olika perioder. Många försvann när Råå fick ny huvudgata, Storgatan/Rååvägen.

Jonassons i nummer 14

Nu går vi tillbaka till gatans östra sida och kommer till det hus som många fortfarande förknippar med Jonassons Red-

erier. Här finns minnen från Råås stolta sjöfartshistoria.

Ursprungshuset uppfördes 1854 med den för kaptenshusen typiska fasaden ut mot gatan. Byggherre var Sven Jonasson, sjökaptan och i unga år partredare tillsammans med en annan Rååkändis, Spanske Jonas på Skepparegatan. Herrarnas samarbete och ambitioner uppmuntrade säkert äktenskapet mellan Augusta Olsson, Jonas dotter, och Anders Theodor Jonasson, Svens son. Därmed var grunden lagd till en framgångsrik redargeneration. Augusta födda åtta barn, fyra levde upp i vuxen ålder.

Anders Theodor var sjökaptan men också under en tid direktör i Ångfartygs Ab Norr i Helsingborg. Redan 1918 påbörjades om- och tillbyggnaden så att huset på Långgatan skulle få plats till såväl red-eriverksamhet som en växande familj.

Sönerna Theodor och Mauritz var de som framför allt var engagerade i de olika rederier som bildades inom familjen och

Jonassons hus bytte skepnad på 1930-talet. Kaptenshusen 18 och 20 syns i gatans förlängning t.h.

Långgatan 16 är byggt på tidigt 1800-tal. Här bodde "Rige-Nils", Nils-Erik Eriksson.

Anna, deras syster var aktiv i verksamheten. Brodern Alf Jonasson, sjökapten även, han förblev havet trogen och han skulle få vara med om en uppmärksammad och spännande resa med avslut i Chicago. Men den händelsen sparar jag till hus nr 39 där Alf Jonasson bodde från 1933.

Rederierna hann med att äga såväl segelfartyg som Helsingborgs största ångare Johan vilken köptes in 1937.

Rige-Nils och kyrkosångare Sagner

Det låga huset, nr 16, är ett gammalt klassiskt Rååhus från tidigt 1800-tal. Det har alltid varit bostadshus och färgstarka ägare kan vi till vår glädje notera. Många minns den flitige och sparsamme fiskaren Nils Erik Eriksson, Rige-Nils kallad av en del, född på sent 1800-tal men yrkesverksam in mot mitten av 1900-talet. En man som det finns en och annan god skröna om.

Han ägde mycket tomtmark i området ner mot Kustgatan och flyttade som äldre till sitt nybyggda hus vid Kustgatan. Där bodde senare hans dotter Ellen Greta och hennes man Artur Bruno – "Liklärkan" kallad, eftersom han hade god sångröst och ofta anlätades för att sjunga på begravningar.

Nu får jag vända mig till Museitidningens egen skrönikör Nils Pålsson. Han måste ju kunna någon bra historia. Självlklart.

–"Det sägs att man ofta frågade Nils Erik hur han kunnat bli så rik och då kunde han ge ett gott råd", berättar Nisse.

– "Paugar, konsten e int å sätta in en tia på bänken, konsten e å la´ bli att ta´ ud den"!

Johan Olsson bekräftar att det var populärt att tala om Nils Erik Nilsson sparsamma leverne och hur han hade kunnat bli ägare till så mycket mark. Det var tack-

Nils-Erik Eriksson, storägare av bl a tomtmark vid Långgatan.

samt att berätta historier om honom.

En välkänd och ståtlig man och hans familj från huvudstaden (det var fint) blev trogna sommargäster och ägare till Nr 16, när Nils-Erik Eriksson flyttade till Kustgatan. Många minns kyrkosångaren Harry Sagner som varje sommar gladda Rååborna med sin kraftfulla stämma i gästspel i Raus Kyrka. Då gick man nästan man ur huse!

Bland de yngre på Råå uppskattades tillskottet av sommargästande ungdomar och det fanns en hel del på 1940- och 50-talen. Familjen Sagners bidrag, en lång och stilig son och en vacker dotter, var eftertraktade, minns mina informatörer, som också vet att husets dotter återvänt till sommarhemmet.

Kaptenshusen

Man talar ofta om de så kallade kaptenshusen på Råå, men om det är på grund av husens storlek och byggnadsstil eller om

det är för att sjökaptener bott i dem, är lite osäkert. Nr 18 och 20 stämmer in vad gäller byggnadsstil och i nummer 20 bodde förvisso en alldeles äkta skeppare Janne Pålsson, han med skonaren Maria. Sedan en lite osäker uppgift – kan det ha varit Göran Bruno, också han kapten på havet, som bodde i nr 18 under tidigt 1900-tal?

– ”John Blås bodde i nr tjugo i alla fall”! På den punkten är Nils Pålsson och Johan Olsson helt överens.

– ”Vem”, undrar jag?

– ”John Pålsson, det måste alla Rååbor veta, han som var försvarets klippa på fotbollsplanen när Råå IF var ett näst intill guldlag i allsvenskan.”

Bra, då vet de flesta vem vi talar om. Och så bodde kapten Larsson, han med den vackra skonaren Amanda här på samma sida, påpekar Nisse.

På Långgatans västra sida bodde fiskare och sjöfolk i nästan varje hus under stora delar av 1900-talet.

Nummer 27 byggdes på 1870-talet av fiskaren Lars Otterberg, en Rååbo vars släkt hade starka band med Betel församlingen. En tid lär huset ha tillhört Nils-Erik Erikssons ”maktsfär” och än idag har huset en havsnära ägarfamilj.

I nästa hus bodde en av alla välkända Assarssonkaptener. Assar Assarsson var en sjöfarare av rang, men vi lyckas inte riktigt utreda släktförhållanden inom Assarssonska släkten. Valter var väl han som bodde i ”Villan”. Sven, den äldre, sjökaptenen i Skepparegatan då, hur var alla dess släkt? Sven den yngre och hans syster Ulla, Göran och Ingrid i den lite yngre generationen... Hjälp oss gärna.

Mina medvandrar minns däremot att

från sent 30-tal bodde familjen Thulin med stiliga döttrarna Kerstin och Ingrid här. (Vackra döttrar åtkommer ofta!) Vi funderar lite på om fru Thulin var född Asarsson eller släkt med familjen, osäkert.

Paul Ols Blendesa Erik

Innan vi går över Lübecksgatan stannar vi utanför nr 31. Ett hus med gamla goda anor och vars markområde, med potatisåker, grönsaksland och fruktträd, ursprungligen sträckte sig ned mot Vallgatan. Huset, från 1800-talets mitt, byggdes av Petter Olsson, kapten på skonerten Pomona. En av Petters söner, Nils Petter Olsson skulle bli en av "de stora kaptenerna" bland annat som befälhavare på barkskeppet Victoria. I början av förra seklet hade huset vandrat vidare i släkten och det var fiskaren Paul Olsson med hustrun Anna Cecilia som bodde här. 1918 dog deras svärson Bror Erik Göransson, sjökapten liksom sin far Bengt, i spanska sjukan och dottern Blenda med sina söner Einar och

den nyfödde Erik, flyttade hit från sitt kaptenhus på Batteritorget. Med Bror Erik Göransson och Blenda Olsson hade än en gång två sjömannssläkter förenats.

Många kommer ihåg "Paul Ols Blendesa Erik", Erik Göransson. I Museitidningen 1/1996 intervjuade Otto von Friesen den då nästa 80-åriga Erik som börjat sjömannslivet som 17 åring på C B Pedersen, med välkände Harald Bruce som kapten. Efter kriget utbildade Erik sig till ingenjör och arbetade inom Asea i 40 år.

Även i "smala huset" i hörnet mot Lübecksgatan hittar vi en havets man. Här bodde kapten Olsson under en tid av 1900-talets första hälft.

Corner House och Mr Blackly

Alla känner till Corner House, huset som fick anpassa sig till gatan, vilken kom till senare än huset. Det speciella Ryateglet, som många Rååhus byggs av, skiftar i grågula nyanser. Huset uppfördes 1887 och byggherre var kapten Lars Theodor

Corner House byggdes 1887, men fick ändrat utseende när Lübecksgatan anlades.

Långgatan 30, Simon Larssons hus, hem och affär.

Nilsson, som ett par år senare också investerade i skonaren Neptunus. Jan Davidsson berättar initierat om den strävsamme kaptenen som var en välkänd profil på Råå ända in mot 1940-talet då han dog nästan nittio år gammal. (Kring Kärnan/1991 sid 103–106)

Sedan kom Mister Blackly! Äntligen något pikant att tala om eller kanske snarare viska om. Den gode engelsmannen var resande i textila varor och hade ofta vägarna till Helsingborg och, skulle det visa sig, till Råå. Där på Skepparegården träffade han en förtjusande servitris, fröken Svedlund. Tycke uppstod och mister Blackly stannade allt längre perioder. Han köpte Långgatan 35 av kapten Nilssons dotter Nelly till fröken Svedlund, sades det. Nu ska vi absolut inte beskylla Rååbor för att skvallra nej, nej, fjärran det, men visst ”pratade” man. Var hon hans hushållerska eller var de ett romantiskt par som tyvärr inte kunde gifta sig? Det senare hävdade de som umgicks med paret.

Dagens ägare av Corner House har mera jordnära än havsnära intressen vilket avslöjas av alla små spännande växter som skymtar i de fönster som vetter mot gatan.

Alf Jonasson och Kungen av Råå

Innan vi fortsätter Långgatan fram, där det är tätt mellan hus med historia, tittar vi mot andra sidan gatan. I det prydliga vita huset fanns Simon Larssons speceriaffär.

Hur många har haft Ingrid Åkesson som sin tandläkare? Ganska många räckte nog upp handen nu. Men vi prioriterar ju havets folk och då blir det fokus på Alf Jonasson, en av de tre Jonasson bröderna, han bodde här i nr 39, mellan 1933 och 1946.

Alf Jonasson följde släktens tradition och blev sjökaptan, men till skillnad från bröderna Theodor och Mauritz stannade han kvar till sjöss och fick bland annat uppleva en magnifik hyllning då han med ångaren Anna anlände till Chicago sommaren 1931. Chicago hade fått status som

Långgatan 39 B var omgivet av odlingsmark då det byggdes på 1830-talet.

oceanhamn och Anna av Råå blev den båt som inledde den reguljära trafiken mellan Europa och denna amerikanska världstad. Båten hälsades med musik och flaggor och till kapten Alf överlämnades en guldklocka.

Det finns också ett hus med gatunumret 39 B. En bit in i kvarteret mot Kustgatan ligger den gamla korsvirkeslängan där Fredrik Möller – Kungen av Råå – föddes 1835. Historierna om denne färgstarke och i många avseenden originelle man är många. Om honom, hans ståtliga segelfartyg och om kungakroningen på ön Tuppen utanför Söderhamn har skrivits åtskilliga artiklar. Läs gärna i Jan Davidssons bok *Skepp och sjömän*, 1970 sid 22-35.

Fredrik Möllers far Peter Möller var storfiskare och skeppare, redare och mannen bakom bygget av skonaren Esaias Tegnér. På deras omfattande markområde, som även inneslöt delar av nuvarande Lübecksgatan, odlades rovor, potatis, kål och morötter. Man hade får och höns och grisahus nere vid stranden. Fredrik fick arbeta som lilldräng innan han blev gammal nog för sjölivet.

I samband med sitt giftermål 1861 flyttade han in i det nybyggda huset ner mot Vallen, vi känner det som Skepparegården. Långgatan 39 B fortsatte som "släkthus" och många minns Hanna Bengtsson, syster till byggmästare Göran Bengtsson, deras mor var syster med Fredrik Möller. Hanna var engagerad i Frälsningsarmén och ofta såg man henne i sin uniform med bahytten lite på sned. Hon hade varit med och startat Hemförbundet och var armén trogen i alla år. Ett hus med historia och färgstarka profiler!

Här, just här, norr om Skeppargården och andra bastionen tog det gamla Öfvra Läget slut. Gränsen flyttades lite norrut i slutet av 1800-talet så vi tar ett par hus till.

Sjöström, Olsson och Persson

I likhet med nr 39 B ligger hus nr 41 en bit in i kvarteret. Här bodde under några år L P Sjöström, sjökaptan och hamnfogde, men det "yrke" som framför allt gjort honom känd mer än hundra år efter sin död – var marinmålares. L P Sjöström blev rejält presenterad i förra höstens *Museitidning* så nu fokuserar vi på det som är

Kungen av Råå Fredrik Möller i sin kröningskrud.

förknippat med huset.

Eva Tellenbach, som ärvde hemmet efter sina föräldrar, har varit bussig och lånat ut material och dokumentation. OCH jag har fått se den berömda engelska järnspisen, som fortfarande finns på plats och som hämtades från England för att tina upp och blidka Sjöströms första hustru, "engelskan". Det hjälpte inte, hon rymde tillbaka till London!

Tack vare Nordiska Museets inventering och intervjuer på Råå under åren 1944 och 1946 vet vi en hel del om bebyggelsen och människorna. Det gäller också nr 41. Dessutom har Eva Tellenbachs svägerska skrivit en uppsats i etnologi där hon nog-

grant beskriver "Kronoskattehuset nr 6 i Råå."

Vid tiden för inventeringen bodde fru Carolina Ohlsson, född Jacobsson här. Hennes dotter var Dagny Ohlsson, som hade väskaffär på Rååvägen och som var en aktiv och välkänd dam för oss Rååbor.

L.P. Sjöström köpte huset av änkan till hans farbror skepparen Nils Pålsson Sjöström då han kom hem från London med sin hustru 1852. Huset lär vara byggt 1827 och är benämnt kronoskattehuset nr 6. Sjöström återvände till Råå efter sitt kraschade äktenskap och gifte sig med sin tidigare trolovade. 1864 sålde han huset till Lars Jacobsson, senare ärvdes huset av Jacob Larsson som var "farsafar" till Carolina Ohlsson. "Jacob sålde till svärsonen Gustaf Backe och av hans änka Botilla, och av henne köpte vi huset". Så berättade Carolina 1946.

1957 gick huset för första gången från släkten när familjen Tellenbach köpte det.

Området Råå nr 6, sträckte sig såväl öster som väster ut. Remsor av tomtmarken såldes och under sent 1800-tal byggdes bland annat ett så kallat kaptenshus i gatulinen, nr 43.

Karl Persson var Carolinas granne i norr. Huset ligger, inne i kvarteret med gaveln ut mot Långgatan. Karl Persson hade, som de flesta Rååpågar, börjat fiska i mycket unga år. Fadern omkom vid en olycka till sjöss, själva hamnade han i vattnet men blev räddad. Efter konfirmationen började han på Holms varv, senare

gick han till sjöss och långseglade under många år, men återvände till skeppsbyggeriet på varven.

Friskan, Schönbergarna och Karstrup

– ”Karl Persson i huset mitt emot minns jag sedan jag själv var barn”, berättar sjökapten Fredrik Frisk som växte upp i nr 38 tillsammans med systerarna Elin och Elsa. Hans föräldrar Maria (Maja) och Ewald bodde här från mitten av 1920-talet. – ”Jag har för mig att han efter sin tid till sjöss arbetade hos Bernhard Pahlsson. När vår son Anders var liten fick han ett par fint skurna ekorrar, tror jag det var, som Karl Persson snidat till. Dom har vi sparat genom alla år”.

– ”Flera då? Vilka minns du mer från gatan”? undrar jag.

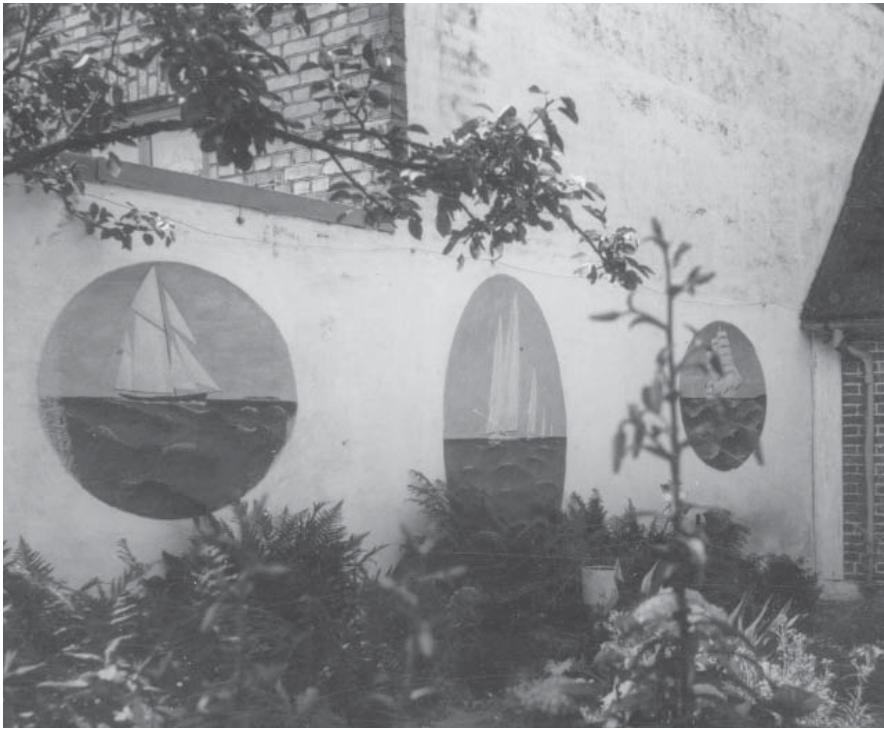
– ”Det bodde inte några jämnåriga här, som jag kommer speciellt ihåg, jag var

ganska ofta och lekte borta i Mellangatan i huset som farfar Fredrik byggt (han med tremastade jakten Elin) och där min faster bodde senare innan jag och min familj flyttade dit.

Då är det dags för ett par välkända gamla sjöbussar, bröderna Schönberg i nr 36. De tillhörde Sjöströmsläkten via sin mor, som var systerdotter till L P Sjöström. Johanna Pålsdotter Sjöström gifte sig med fiskaren Olaus Holström och deras dotter gifte sig med Karl Schönberg och blev alltså mor till Konstantin och Karl-Johan, sjökapten respektive styrman under många vådliga färder på de stora haven. Huset hade byggts av mormors far(?) Pål Sjöström på tidigt 1830-tal och hade då som de flesta husen bästak (halmtak). De två brödernas historia och deras äventyr innan de slog sig ner i föräldrahemmet skulle räcka väl för en egen artikel. Nu får jag hänvisa,

Gården till Långgatan 36, med halvdörren till köket.

Långgatan 36 byggdes ursprungligen på samma Kronoskatteområde som nr 41. Bröderna Konstantin och Karl-Johan Schönberg återvände till sitt barndomshem efter många år till sjöss. Det är Konstantin som målat skeppen på muren.

som så ofta, till Jan Davidssons Kring Kärnan 1991.

Carl Edvald Karstrup, uppmärksam i Museitidningen våren 2006 lät bygga det pampiga tvåvåningshuset nr 34. Huset har byggår 1909, då var den framgångsrike sjökaptanen 56 år gammal och skulle knappast få njuta av sitt fina hem. Fem år senare omkom han då hans ångare Everilda minsprängdes utanför finska kusten

Carl Edvard hade gift sig med bonddottern Anna Johnsson från Pålstorp och det skulle bli hon och deras son samt hennes yngre bror, "kandidaten" kallad, som skulle bli förknippade med det stora huset. Anna och hennes bror kom från en välbeställd familj som ekonomiskt bidrog till inköpet av Everilda.

Många lite äldre Rååbor minns väl kandidat Johnsson, lite klen till hälsan

men skarp i intellektet. Han undervisade många unga Rååpojkar som behövde hjälp med studierna. Den kvinnliga befolkningen på Råå minns nog främst Carl Edwards sonson Nonte, som ärvde huset och inte minst hans sportbil, det tillhörde inte vanligheterna på 1950-talet.

Nu sätter vi stopp! Långgatan blev kanske lite för mycket, men ändå har vi varit tvungna att utelämnat många intressanta personer, som vuxit upp här på Övre Läget.

Stort tack till alla som berättat; systrarna Broomé, Ulla och Gertrud, Siv Olsson, Kerstin Jönsson, Johan Olsson, Iris Pråme, Eva Tellenbach, Fredrik Frisk, Staffan Jonnasson och Nils Pahlsson. Har jag glömt någon? Tack till alla!

Stina Norling

Foto: Museets bildarkiv

Så va´ de´ förr

Nisses populära lexikon med gamla, gärna lokala ord har tagit en kort paus. Men Nils Pålsson har på intet sätt dragit sig undan sitt ansvar att förmedla kunskaper om människor och levnadssätt på ”gamla Råå”. Han har lovat att leta fram historier från förr, Episoder, kallar han det gärna. Det kommer att vara längre eller kortare skildringar om såväl vardagliga som dramatiska händelse. En del, som denna, hämtas från boken, Glimtar från Rååfiskets storhetstid.

Intervjun, med fiskare Paul Pålsson (1884 – 1967) gjordes av radiomannen, journalisten och folklivsskildrare Lars Madsén i slutet av 1930-talet.

Lars Madsén intervjuade Paul Pålsson i slutet av 1930-talet.

“Sex år gick man i skolan i den tiden. Först två år i småbarn, så två år i mellan åsså två år för en lärare.

De första man va slut för skolan, då va man me o fiska. Vi låg vid Mön, men så måste ja hem för att läsa för prästen.

Vi va di förste som börja ve Anholt. Di hade tretti, trettifemfots långa båtar me fyra kojor framme i skansen o två i aktern. När man skulle äta fanns de inget matbor utan man fick ha tallriken i knät. Men på större båtar som kom senare hade di matbor i skansen.

Vi va allti sex man på båten, en skulle styra, en skulle skära agn o di andre fyra skulle agna. Vi bruka ha en hektoliterlåda me Göteborgssill te agn. De va in i båten me den o så segla vi å, så agna vi unde tien mens vi segla. Ve gott vär agna vi på däck, men ve dållit vär fick vi va i skansen, annars ble man kåsen om fingrarna. Vi hade 20 000 krok. Vi satte hälften krok per natt. En kunne inte dra mer åt gången. Med sej hade vi en liten båt som vi använde till att dra krokarna i. I den va vi fyra man. Fisken – i huvudsak torsk – förvara vi i den lilla båten i ett kastnät. Då de ble fullt slängde vi över en lina till den stora båten som dro kastnätet te sej o tömde fisken i sumpen, där den hölls levande. Sen fick vi nätet tebaga. Ve dålit vär fick krokarna stå tills vi kunne dra dem.

Vinnstyrkan mätte vi den den tien i ett revat sejl., två revade sejl o tre revade sejl. Vi gick efter förrättat värv till Köpenhamn, där vi sålde fisken. Ve dålit vär hände de att bogserare från Köpenhamn kom o mötte oss ve Kullen för att va säkra på att vi sejla dit.

På hösten fiska vi åsså me ålarusor. När de va stjärneklart o västan vinn då to sej Joakim en extra sup. Så sa allti di gamle.

1907 eller 1908 kom den första motoren te Råå. De va en svåger som köpte den, vi köpte en gammal. Sen va de Jonassönerna

som köpte en nåra månader efter.

Flatfiskegarn har vi haft i alla tier. Di knöt vi säle. Ålbottengarnen kom te Råå 1908 eller 1909. De va Sven Olof Jonasson som vatt i Alaska o fiskat lax som hade idén me sej hem. Flatfiskegarnen barkade vi i samma koppargryta där vi tvättade o koka korv. Ålbottengarnen oljade eller tjärade vi men då ute i det fria i ett stort kar.

Di snacka mycke på danska här på Råå förr. Paug, vinduet, skouen va nåra sånna or.

Förr fick man inte komma me saxen i ett garn. Uuuuuu nej. Då fick man på skallen me de samma. O inte fick man hoppa över garnen. Om ijen ropa gubbarna. O så fick man hoppa tillbaks ijen då var förtrollningen löst. Annars ble där ingen fisk, sa di. Di hade mycke saker för sej gubbarna så di inte förstörde fiskelyckan.

Å så va det många menneskor som hade otur me sej. Va de nån di mötte som va sån så kunne di vänna om med garnen o satte dom ente. Ett gott möde o ett dålit möde tala di om. Ja vet många gamla som sa: ”De sa ja innan, hur skulle vi kunna få nån fisk när vi hade ett sånt dålit möde”.

Nä se fotografering av fiskare de kan ja inte me. Här kommer så mycke folk som ska fotografera å di ved ente hur en fiskare ser ud. I vardagslag då han e på lann. Nä di ska tvunget ha oljeklär. Nä de e de stolligaste ja ved när di kommer å ska fotografera en fiskare å de ska va oljeklär å helst skägg å ja ved ente allt.”

Några ord att minnas:

Bli kåsen – frysa sig stel

Säle – själva

Tien – tiden

Vär – väderlek

Den välsignade SILLEN!

Sillen har gett välstånd under århundraden. Goda och dåliga sillår har inneburit skillnad mellan gyllene tider och nödår. Den har glatt många sillvänner, som njutit fantasifulla sillbord. Den har ratats av okunniga som endast sett benen och inte det välsmakande köttet. Den hyllas idag av såväl kockar som näringsexperter.

Mycket gott kan sägas om sill – och nu ska vi göra det!

Under 12- och 1300-talen stod sillen så tät i Sundet att man kunde gå på ryggarna och håva upp sillen, enligt myterna i alla fall.

Bara ordet ”sill” framkallar så många associationer. Det ”trillar in” bilder i huvudet. Stimmen av sill som jagas av såväl människor som hungriga fiskar. Den silverskimrande sillen, fjällen som bitar sig fast när man rensar, och alla läckra sillrätter, huskatten och sillen. Sillagarnen på tork vid stranden, båtarna på väg in i hamnen, de välfyllda sillalådorna som lastas in för vidare transport.

Nu stänger vi av bilderna som rullar, för nu ska vi gå på djupet och ägna oss åt lite sillhistoria. Vi är ju en museal tidning och för oss är dåtid lika viktigt som nutid.

Skånemarknaden

Skånemarknaden är ett begrepp som blev väl känt redan under det sena 1100-talet. Det var främst en marknad för sill, även om andra varor förekom. Under kommande århundraden skulle sillen helt dominera. Tillgången tycktes ousinlig och sillen var åtråvärd både på hemmamarknad och exportmarknad.

Glöm nu inte att ”vi” tillhörde Östdanmark och att Skanör, som var centrum för handeln, hade en strategisk placering, Köpenhamn, Hansastäderna och även Svea rike låg inom räckhåll för hugade köpmän. Och vi får absolut inte glömma

att tull på utförsel av varor, ja, även på införsel förstås, har varit en god inkomstkälla för makthavare sedan antikens dagar. Den silvriga sillen var en guldgruva för danska kungar.

Flera historiska källor lovsjunger sillens rikliga förekomst och dess betydelse. Den danske historiker Saxo Grammaticus skrev kring år 1200 att ett par årtionden tidigare hade det varit så tätt med sill att båtarnas åror knappast kunde användas och att man inte behövde några redskap för att fånga fisken, det räckte med flinka händer. Njaa, det luktar skröna, men gott om sill var det.

Arnold av Lübeck, som var samtida med Grammaticus, skrev i sin krönika om danskarnas rikedomar och överflöd tack vare det årliga sillfisket vid Skånes kuster. Grannfolken fick betala med guld, silver och alla slags dyrbarheter för att komma åt sillen. Dels kom köpmän för att handla den fångade sillen, och den marknaden växte när saltet från tyska saltgruvor förlängde hållbarheten, dels kom de som själva ville delta i fisket och som betalade för rätten att lägga ut sina garn. Allt som togs upp vid landets stränder (Skånes danska stränder) var kunglig egendom. Det måste finnas en balans i kungens krav. Båda parter skulle vara nöjda, och det tycks som om man var skickliga på att prissätta den gratis tillgången.

Från Bartholomei dag till Dionysii dag, alltså från den 24 augusti till den 9 oktober, gällde fiskerätten för sill. Insaltningen fick pågå ytter-

ligare en månad. Mycket mera kunskap om Skånemarknaden, kungliga tullar köpmännens villkor finns att läsa i boken *Øresunds Told – Tull i Öresund*, ett samprojekt mellan svenska och danska skribenter. Boken finns på museet.

Tångsaltad sill

I våra dagar, när så många hetsar upp sig för tången på våra stränder, kan det vara klokt att tänka på att länge sågs tång som en god tillgång inom flera områden. Vi har redan talat om att bönderna hämtade tång på stranden och därför bråkade om rätten till Malen, där fiskarna ville sätta upp stötor för sina garn. Tången var rik på mineraler och gödslade åkrarna. Den använd-

Torsten Knutsson röker sill.

ningen förekommer än bland rosen- och grönsaksodlande Rååbor.

Tångsaltad sill är kanske inte så känt för de flesta av oss. Nu ska jag inte hävda att det rör sig om en delikatess även om det låter raffinerat. Men, innan salt från de tyska saltgruvorna eller de nordfranska salinerna, (saliner är låga dammar där instängt salt atlantvattnet får avdunsta så att saltkristaller bildas - havssalt) transporterades hit för insaltning av sill, så gällde torkning och tångsalt.

Tångsaltet utvanns genom att man brände tången med låg förbränningshastighet och använde den av havsvattnet saltade askan. Saltkoncentrationen var inte hög och hållbarheten begränsad. Den feta sillen är svår att torka för längre tids förvaring. Nej riktigt salt förändrade bilden. Saltat importerades till Skånemarknaden och det växte upp en stor arbetsplats inte minst för kvinnor. Det var endast kvinnor som skötte saltningen i stora trätunnor. Tunntillverkningen blev däremot männens bidrag och eftersom vi tala om tunnor i tusental, gick det åt mycket material och mycket arbetskraft.

Det finns en uppsättning publicerad av Curt

Weibull i boken "Lübeck och Skånemarknaden" från 1922 där antalet silltunnor under år 1400 vilka skeppades till Lübeck, en del för vidare transport, var 70 000! Tala om arbetstillfällen! Och guld till Maktens Män.

Hur var det här då?

Självklart har man fångat fisk och sill lokalt så länge det bött människor i närheten av stranden. Men det är dags att flytta sig framåt i tiden. Vi ska bara notera hur viktigt fisket och inte minst sillfisket var i kampen om skåningarnas lojaliteter vid tiden för försvenskningen vid 1700-talets början. Då klagade borgmästare i Helsingborg till bland andra Stenbock om att man kunde förvänta sig det värsta av fiskarbefolkningen. Rååborna var INTE populära. Man befarade inte endast att de var lojala med dansken utan att de var beredda att ta med sig båtar och redskap över till danska sidan. Särskilt påtalades sillfiskets betydelse, skulle inkomsterna från det till staten tryta då väntade ruinens brant...

Nu får vi allt förflytta oss till "våra" århundraden. Det var ju från mitten av 1800-talet och till ca 1920 som Råå

utvecklades till ett relativt välmående fiske- och sjöfartssamhälle. Många hävdar att vi var Sveriges största, men låt oss säga – ett av de större. Och även här var sillens förekomst en viktig bas för intäkterna.

Nu är ju fisken en ”Guds gåva till mänskligheten”, som mången ödmjuk gammal fiskare påpekade. Den var inte någon rättighet, något man kunde ta för givet. Med jämna mellanrum vittnar de äldre fiskarna om årtionden när sill gick till, och tider när den gick ifrån. För många familjer utgjorde tillgången och bristen på tillgång stor skillnad.

Före sekelskiftet 1900 hade sillen varit försvunnen ca tio år och eftersom den var foderfisk inte bara för människor utan även för flera fiskarter, inte minst för torsken, så påverkade bristen på sill även övrigt fiske under ett antal år. Men så kom vändningen och åren 1900 – 1915 gav sillfisket stora förtjänster. Det var främst i Kattegatt som sillen gick till och Råå-fiskare Nils Eriksson lät sig intervjuas av Helsingborgs Dagblad några decennier senare. Han berättade att under de sillrika åren kunde ett 20-tal båtar segla från Råå till fiske i Kattegatt, vi vet ju att Anholt var ett favoritställe för Rååbåtarna. Varje båt hade fem mans besättning och medförde mellan 40 och 50 sillnät. Det betydde bra inkomster och möjlighet att köpa bättre redskap och inte minst att rusta sin båt med motorer som då var på väg att ersätta ”vindkraften”.

Från Helsingborgs Dagblad, november 1979, hittar jag ytterligare ett intressant klipp. Då är det fiskaren Anders Pålsson som berättar att sedan ett par år är det åter ett uppsving för sillfisket. Det var en liknande utveckling under sent 30-tal och under kriget, vilket var otroligt betydelsefullt för livsmedelsförsörjningen.

– ”Innan sillen kom var vi bara två yrkesfiskare här i hamnen”, berättade An-

ders Pålsson. ”På två år har antalet ökat med 15 heltidsfiskare och flera binärings fiskare. Det vore nog bra om några satsade på andra fångster än sill”, tillägger han.

Årgångssill

Vågar jag hoppas att jag kan berätta något som ni inte redan vet? Det finns årgångssill lika väl som årgångsvin! För mig var detta en helt ny kunskap, trots att den är gammal.

Så var t ex årgång 1913 en alldeles utsökt och livskraftig sill, årgång 1921 tycktes bli utmärkt medan sillar från 1914, 1915 och 1916, var betydligt sämre. Hur vet jag nu det? Jo 1923 var det Fiskerimässa i Helsingborg och Helsingborgs dagblad refererar till en av mässans talare fil dr K.A. Andersson från Lantbruksstyrelsen.

Byråchefen Andersson påtalat också att den stora sill man några år tidigare fångat i Öresund inte kom från nordliga Kattegatt utan var i själva verket kraftiga sillar av årgång 1913 som vuxit sig stora! Inte ens de stora fångsterna under tidigare år hade lyckats utrota den. Årgång 1921 var på gång att bli en ny höjdare.

Hur kunde man nu uttala sig om årgångar? Sillens fjäll har ”årsringar” och åldern kan fastställas. Dessutom ”sillen blir aldrig fullvuxen, den fortsätter att växa!” fick mässans besökare lära sig. Finns det god tillgång på föda i havet och ynglen inte slukas för tidigt under utvecklingen, så bara fortsätter den att växa. Sillen lägger rom första gången vid tre års ålder och de små blivande sillarnas utveckling beror förstås på de förhållanden de får växa upp i.

Så nu vet vi alla att nästa gång det är dags att köpa hela sillar, fråga om årgång!

Hur fångade man sillen

Det är dags för en väsentlig fråga, och

den går förstås till Museitidningen fiskexpert Nils Pålsson – hur bedrevs sillfisket, som du minns det, när de stora fångsterna hämtades hem? Nu ska jag försöka återberätta Nisses utförliga redogörelse om bland annat ”hällemåns och tosingar”.

Sillen är bäst från mitten av augusti och till en bit in i oktober, många börjar redan i slutet av juli, men det är för tidigt. Sillen ska ha hunnit växa till sig. Det är det första som Nisse hävdar. Han betonar också hur viktigt det var att väl vårda sina redskap.

Sillanärdingar eller sillagarn, man kan säga bådadera, men om vi ska tala om fisket förr så gällde bomullsgarn och det skulle skötas, de skulle kvistas och lönnas och efter tre sättningar skulle de hängas upp och torkas ordentligt. Maskor som gått sönder skulle knytas nya. Garnen representerade stora värden.

Ibland kunde man fiska härute i sundet, mellan Sofiero och Kopperverket, söder

om Ven, i Hornbecksbukt, utanför Marienlyst och på Fladingen. Där har du några ställen som Rååfiskare sökte sig till. Hade man bra båtar och stora ambitioner att få rejäla inkomstbringande fångster gick man ner till Anholt.

Det var drivgarn som gällde. Båtens storlek avgjorde förstås hur många garn man hade med sig. Man gick ut och garnens ena ända hakades fast i en fast prick vilken markerades med en lykta. På ett par tre ställen hölls garnen på plats med en ”tosing” som tyngde ner dem. Tosingen kunde vara, som på bilden från museet, en liten tunna fylld med sand.

På båten fäste man garnens slutända, ”hällemånsen.” Man kunde använda flöten i drivgarnens övre del så att de höll sig uppräta. OM fartyg eller andra båtar närmade sig och man var rädd att de skulle hamna i garnen ”bläste” man. Det innebar att man dränkte in en trasselsudd med fo-

“Tosingen” höll garnen på plats.

“Blossaren” varnade nalkande båtar.

togen, placerade den i någon sorts hållare och tände på. Med ”blåsen” visade man åt vilket håll den andra båten borde styra så den inte förstörde garnen. Man stannade ofta ute till skymningen sedan gällde det att snabbt dra mot land.

Stora fångster kunde föras direkt till sillmarknaden i Köpenhamn, men också i hamnen på Råå väntade uppköpare och sillen skulle snabbt ur garnen och i lådorna för vidare transport.

Sillpriserna har givetvis varierat beronde på tillgång. Man sålde i ”valar” åttio sillar, i tunnor eller senare lådvis.

Den goda sillen

Sillens betydelse kan knappast överskattas. Den gav inkomster och den var nog den mest förekommande fisken på matborden på Råå under långa tider. I nödtider var det den som räddade många familjer från undernäring. Den feta sillen och skalpotatis har varit huvudföda för många. På den tiden då alla hade matpaket med till skolan var sill i någon form kanske inte populär men ofta förekommande. En salt sillarumpa satt smak på mången grov brödskiva.

Hur tillagade man sillen? Stekt med äpplen och kanske serverad med lingon, kokt, inkokt med ättika i vattnet var en populär variant, vinnad sill åt man gärna i augusti och september, när torkvädret fortfarande kunde vara bra, den smakar väldigt anorlunda mot vanlig stekt sill. Sillasoppa var populär höstmat. Min skolkamrat Birgit Assmundsson har berättat hur förtjust hon, som barn, var i sillasoppa och att hon

gärna ”hälsade på i hus där doften av sillasoppa speds”. Raffinerade sillinläggningar var inte vanligt förr. Stekt sill som lades i ättika med skivad lök, vanlig löksill gjord på filéer av saltsill, och så förstås Rååspecialiteten ”Judiths kryddsill”, där den speciella kryddblandningen måste köpas i Råå Handelsförening

Saltsill var en självklarhet i de flesta Rååhushåll. Det var den stora feta höstsillen som man väntade på. Huvudet avlägsnades, man ”drog” inälvorna, rom och mjölke skulle helst vara kvar och man fick inte skölja sillen, fjällen skulle vara kvar. Ändå skulle blodet bort. Trasor av gamla urtvättade lakan passade bra att torka med. Och så varvade man sill och grovsalt, lager för lager i stora lerkärl, helst Rauskrus. Tre veckor tog det innan saltlaken bildades och innan man kunde gå ner i källaren och meta upp de efterlängtrade spickna sillarna. Så gott det var! Stora skalpotatis och lingon, hackad lök föredrog en del vuxna. En smörklick till potatisen var ju ett plus.

Idag när intresset för sill och spännande sillrätter tycks outtömligt har man ibland en känsla av att kryddor betyder mer en sill av god kvalitet.

Avslutningsvis, kära vänner, av sill får vi aldrig för mycket. Unna dig att tillaga klassiska sillrätter av nyfångad hel sill. Visst är det ok med maskinrensade filéer men de kan inte jämföras med blank, fjällrik, hel hemmasill.

Lyckas du komma över en årgångssill så – gratulerar!

Stina Norling

Sill på höstens bord

Den fantastiska sillen är rätt rätt i de flesta sammanhang. Stekt salt sill, spicken sill, sill i soppa, sill i lättlagade ugnsrätter, inlagda sillar av traditionellt slag eller mera fantasifulla anrättningar. Den goda nyttiga sillen kan inte nog uppskattas, här frestar vi med två klassiska, men kanske bortglömda sillrecept.

Sillasoppa à la Råå

Sillasoppa låter för den oinvidige kanske inte så upphetsande men en mustig höstsoppa med rejäla bitar av fet, blank sill tillsammans med lättkokta rotfrukter – kan det bli bättre?

Det säg att årets sillar har varit många, stora och feta. Fiskarna på Råå har rapporterat in praktexemplar på upp mot ett kilo. Vi beräknar soppa till 4-6 personer.

6-8 färska hela sillar

3 morötter

1 rejäl purjolök

4-5 potatisar

smör

2 dl mjölk

1 dl grädde

½ dl vetemjöl

Salt o peppar

Beredning: Vi kokar sill och grönsaker för sig. Mängden grönsaker är förstås beroende av morötters respektive potatisars storlek, lägg till eller dra ifrån.

Ansa grönsakerna och slanta morötterna, skär potatisen i stora tärningar, skölj och skiva purjon. Smält smör i en kastrull och tillsätt grönsakerna, rör om och fräs några minuter på svag värme, utan att de tar färg. Tillsätt vatten ca 1 l och salt, låt koka ca 10 minuter. Ta upp grönsakerna, spara spadet.

Dags att koka sillen. Rensa sillen, fjällad den, skär av huvudet från nacken och dra samtidigt ur inälvorna. Skölj väl. Skär i rejäla bitar, 3-4 beroende på sillens storlek. Slå på vatten som precis täcker fisken, salt

och några vitpepparkorn i vattnet. Koka upp och låt sjuda 5-7 min.

Nu ska soppan lagas klar, smält en klick smör och tillsätt mjölet och späd med mjölk och lite av grönsaksspadet. Vill du utesluta smöret här så vispa ut mjölet med lite av mjölken, slå blandningen i grytan och låt det tjockna, tillsätt drygt hälften av grönsaksspadet i omgångar, tillsätt sillspadet, smaka av. Tillsätt grönsakerna. Har du bra konsistens? Späd med mera grönsaksbuljong, krydda mera om det behövs, lite grädde på toppen är inte fel. Fint hackad persilja ser trevligt ut.

Sillen serveras på tallrik bredvid så var och en kan rensa och lägga i sina bitar.

Inkokt sill

Ett nästan bortglömt recept, men perfekt för den feta höstsillen.

6 rejäla sillar

2 dl vatten

2 dl matättika, obs 3%

2 tsk salt

2 lagerblad

10 vit- och kryddpepparkorn

Beredning: Koka lagen med kryddorna i tio minuter (obs matättika), lägg i den väl rensade och sköljda sillen skuren i 3-4 bitar. Låt sjuda ca 5 minuter och skumma spadet. Låt sillen kallna i lagen innan den serveras. Kan ätas med nykokt potatis eller kall med god potatissallad eller till kavring/grovbröd med tunt skivad potatis toppad med sill!

**Hämtat ur den fiktiva kokboken
"Stinas Kök"**

INFO-SIDAN

Öppettider hösten 2011 – våren 2012

Från den 5 oktober till den 7 december, och från den 11 januari har vi öppet onsdagskvällar mellan 17.00 och 19.00. 1 maj 2012 öppnar vi för den nya säsongen. Kolla alltid museets hemsida, se nedan, och hd:s guide, spontana evenemang kan dyka upp under vintern.

Annandag jul

brukar vara lite av "en hemvändar-dag" på museet. Det är dagen då vi visar Råå-filmen, bjuder på glögg och träffar gamla skolkamrater och vänner. Alla medlemmar och ännu inte medlemmar är lika välkomna. Vi hoppas på många besökare.

Öppettider 13.00 – 17.00. Filmvisningen börjar kl 14.00.

Entré 40:– för icke medlemmar. Inkl glögg!

Årsmöte

är planerat till den 29 mars 2012.

Årsavgiften

är oförändrad, 150:– även för 2012. Entré 40:–, barn i vuxens sällskap har fritt inträde. 30:– för unga under 20 år och studerande med CSN-kort. Skolklasser från Helsingborg kommun har specialavtal. Guidning för skolklasser tidsbeställning hos Mona Green 042-20 43 44 eller e-post. Guidade visningar för grupper tidsbeställs hos Siv Olsson 042-26 26 88 eller museets e-post.

Råå Museiförenings styrelse

Efter årsmötet 2011 ser styrelsen ut så här:

Marianne Wittgren, ordförande
Hans-Ingvar Green, vice ordförande
Gunilla Kittel, sekreterare
Bengt Magnemark, kassör
Ingrid Högberg
Rolf Jonasson
Hans-Olof Ohlsson
Birgitta Rosenbäck
Inga-Lena Stelzer
Lars Vallentin
Martin Werner

Råå Museum för fiske och sjöfart

Hamnplan, 252 70 Råå

Tel 042-261131

Bankgiro 5601-4681

E-post info@raamuseum.se

Web www.raamuseum.se

Kulturtur ett nöje och ett måste

MUSEITIDNINGEN

Redaktör:

Stina Norling
Mellangatan 2
25270 Råå
Tel 042-26 03 56

Redigering:

Cal Åström
Redaktionsråd:
Museets arbetsutskott

Dags för Höstmöte!

Råå Museiförenings Höstmöte närmar sig, vi möts som traditionen bjuder i Raus Församlingsgård, ingång från Kielergatan:

Tisdagen den 25 oktober kl 19.00

Marianne Wittgren, vår ordförande, informerar och rapporterar om säsongen 2010.

Entré, föredrag och god förtäring i trevligt sällskap 35:-

Kvällens föredrag:

Med Kungliga Flottan på piratjakt

Kvällens föredragshållare är en Rååpåg – Ola Linfeldt. Ola var köksmästare på HMS Carlskrona under hennes uppdrag i Adenviken. Vi har alla läst om pirater som "kidnappat" såväl båtar som besättningar, nu får vi rapporter av en som var med.

